

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linn Marthinussen

Gärningsman eller brottsoffer?
- en rättshistorisk studie om incestbrottet under
perioden 1864-1937

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: HT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR OCH BEGREPPSFÖRKLARINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar	6
1.3 Metod och material	8
1.4 Forskningsläge	8
1.5 Disposition	9
2 1700-TALET: BROTTET MOT GUD	10
3 1800-TALET: TID FÖR FÖRÄNDRING?	11
3.1 Inledande kommentarer	11
3.2 1864 års lag och vägen dit	12
3.2.1 Förslag till allmän kriminallag 1832 och dess motiv – ett sedlighetsbrott	12
3.2.2 1864 års strafflag och dess motiv – är barnet alltid en medbrotsling?	14
3.3 Vilken handling var straffbar?	16
3.4 Synen på barnet under 1800- talet – flickan som det oskyldiga offret	16
4 1900-TALET: TID FÖR MODERNISERING?	18
4.1 Inledande kommentarer	18
4.2 1937 års lagändring i straffbalken – Från gärningsman till brottsoffer	19
4.2.1 Synen på barnet under 1900-talet – skydda barnen men flickorna går först	20
4.2.2 SOU 1935:68 Förslag till ändring i vissa delar av strafflagen	21
4.2.3 Ytterligare kommentarer och förklaringar till lagförslaget	24
4.2.4 Proposition 1937:187 – ”låt gossarna omfattas”	24
4.3 Brottsoffret straffritt – bär förövaren skulden?	26
5 ANALYS OCH SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	28
5.1 Analys	28
5.1.1 Brottsspekten – ett brott mot vad eller vem?	28

5.1.2	Den biologiska aspekten – blodsband?	29
5.1.3	Den könsliga aspekten	31
5.2	Sammanfattande slutsatser	32
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34

Summary

The purpose of this essay is to investigate, with a legal historical method, how the legislators' view of the crime incest and its victims has changed during a specific time period. The time frame of the essay is from the penal code of 1864 through the amendment of the penal code in 1937 concerning incest between a parent and a child. In the penal code from 1864, almost no distinction is made between the punishment for the younger and the older participant in an incestuous relationship. It is not until 1937 that the child is declared free from punishment and identified as a victim instead an accomplice. The essay consequently discusses the content of the penal code from 1864 and the causes of the amendment to the penal code in 1937.

The view of the crime and the victim of crime undergo a radical change during studied time period (1864-1937). The legislation first treats incest as a crime against God and society and subsequently treats it as a sexual abuse that affects a defenceless child. The religious interconnection to the crime appears to have had an impact on the development of the view of the crime and victim of the crime. Despite that the crime during the 19th century was considered to be a crime against the morals of society, one can find motives that date back to Hebrew law.

The degree of ascendancy in an incestuous relationship during the 20th century appeared to still have importance as to how punishment was meted out and also depended upon the described kinship relation. In relations which lack biological bonds such as a relationship between stepparents and their stepchild the imposed penalty was lower even if the crime was committed under the same circumstances. Despite the focus on the individual in the amendment of the penal code 1937, it was still considered that incest was a violation of the prevailing morality of society at the time.

The impunity that was implemented regarding the younger participant in 1937 was not completely fuss-free. When a gender perspective arose during

the legislation process, the legislator considered girls to be more worth preserving than boys. The construction of the legal provision regarding the impunity also made the dividing line between being a victim of crime or an accomplice quite subtle and the view of the crime and of the victim can be perceived as simplistic.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att med en rättshistorisk metod utreda hur synen på brottet incest och dess brottsoffer har förändrats i lagstiftningen under en specifik tidsperiod. Uppsatsen tar utgångspunkt i bestämmelserna om incest mellan förälder och barn i 1864 års strafflag och i 1937 års lagändring av strafflagen. I 1864 års strafflag görs ingen större skillnad på bestraffning avseende den yngre och den äldre parten i en incestuös relation. Det är först 1937 som barnet förklaras fri från straff och identifieras som ett rent brottsoffer istället för medbrottsling. Uppsatsen behandlar därmed innehållet i 1864 års strafflag samt vad som föranleder 1937 års lagändring i strafflagen.

Synen på brottet och brottsoffret genomgår en radikal förändring under studerad tidsperiod (1864-1937). Vilket synliggörs genom att lagstiftningen behandlade incest som ett brott mot gud och samhället till att senare hantera det som ett sexuellt övergrepp som drabbar ett skyddslöst barn. Den religiösa kopplingen till brottet tycks ha haft betydelse för utvecklingen av synen på brottet och brottsoffret. Trots att brottet under 1800-talet anses vara ett brott mot sedligheten och samhället återfinns motiv som kan härledas till den mosaiska rätten.

Graden av släktskap i en incestuös relation under 1900-talet förefaller ha haft betydelse och en åtskillnad avseende straffsatserna är beroende av rådande släktskapsrelation. I relationer där det saknas biologiska band som mellan styvföräldrar och styvbarn är straffsatserna lägre även om brottet begås under samma omständigheter. Trots ett individfokus i 1937 års lag anses incest fortfarande vara ett brott mot rådande samhällsmoral.

Den strafffrihet som införs för den yngre parten 1937 är inte helt oproblematiserad då ett tydligt könsperspektiv framträder i lagstiftningsprocessen. Detta då lagstiftaren anser flickor vara mer skyddsvärda än pojkar. Konstruktionen av lagbestämmelsen rörande

straffrihet medför även att gränsen mellan att vara ett brottsoffer eller en medbrottsling är hårfin och att synen på brottet och brottsoffret kan uppfattas som onyanserad.

Förkortningar och begreppsförklaringar

Förkortningar

SL= Strafflagen från 1864

SOU= Statens offentliga utredningar

Begrepp

”Incest”

Kommer ifrån latinets *incēstus* och betyder oren otuktig.

Används i framställningen för att beteckna sexualhandlingar som begås mellan en förälder/styvförälder och deras barn/styvbarn.

”Utöva otukt”

Ett oacceptabelt sexuellt beteende som användes för att benämna utomäktenskapligt samlag. I framställningen används uttrycket i enlighet med begreppets tolkning i lagen.

”Dubbelt gärningsmannaskap”

Brott som begåtts av två gärningsmän i gemenskap. I uppsatsen avser begreppet såväl den äldre som den yngre parten i en incestuös relation. Den yngre parten anses i det här fallet också vara gärningsman och medskyldig.

”Teokratisk vedergällningslära”

Straffteori som var dominerande under 1600-talet. Enligt läran skulle brott mot Guds lag, de som återfanns i Bibeln, straffas för att stilla Guds vrede.

”Sedlighetsbrott”

Brott som stred mot den rätta moralen och främst mot den rådande uppfattningen om sexualmoral.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När vi i dagens samhälle diskuterar incestuösa handlingar mellan en förälder och dennes barn, urskiljer vi alltid en förövare och ett brottsoffer. Incest har sedan våra landskapslagars tid på 1200-talet varit straffbart. Trots detta har det inte alltid ansetts vara ett övergrepp mot ett oskyldigt barn i svensk straffrätt.¹

Fram till 1864 gjordes egentligen ingen större skillnad på bestraffning avseende den yngre, om denna var straffmyndig, och den äldre parten och fram till 1937 ansågs barnet i en incestrelation vara en medbrottsling. Incest är det tydligaste exemplet från svensk rättshistoria där kriminalisering av offret sker, först utsätts ett rättslöst barn för ett sexuellt övergrepp av en förälder och sedan för ett rättsövergrepp från samhällets sida genom att bestraffas.² Denna uppsats kommer behandla utvecklingen från 1864 års strafflag där man börjar urskilja ett offer fram till 1937 års lagändring där offret, den yngre parten, i incestrelationen helt befrias från straff. Vad framställningen kommer att behandla är hur synen på brottet incest och brottsoffret förändras under tidsperioden. Utgångspunkt kommer att tas i den då gällande lagstiftningen avseende incest.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med denna uppsats är att redogöra för innehållet i 1864 års strafflag och för vad som föranleder 1937 års ändring i strafflagen avseende bestämmelserna om incestrelationer mellan förälder och barn. Fokus riktas mot vad som föranleder förändringen från dubbelt gärningsmannaskap i 1864 års strafflag till straffrihet för den yngre parten i 1937 års lagändring. Framförallt kommer synen på brottsoffret och brottet att behandlas samt hur

---

¹ Lindstedt Cronberg, s. 106.

² Ohlander, s. 22.

detta påverkat förändringarna. Detta syfte leder fram till följande frågeställningar:

- Hur ser incestbestämmelserna i 1864 års strafflag ut och vad föranleder 1937 års ändring av dessa bestämmelser?
- Hur har synen på brottet och brottsoffret vid incest förändrats i incestbestämmelserna?

Uppsatsen kommer att behandla hur man utifrån lagstiftningen kan se hur synen på brottet och brottsoffret vid incest har förändrats och därför kommer inte praxis presenteras. Incestbrottet inkluderar i denna framställning även sexualhandlingar mellan styvföräldrar och styvbarn. Det dubbla gärningsmannskapet åsyftar således incestuösa relationer mellan en biologisk förälder och dennes barn såväl som mellan en styvförälder och dennes styvbarn. Övriga förbjudna led vid incestbrott, som t.ex. syskon emellan kommer inte att behandlas. Sexualhandlingar som sker mellan fosterföräldrar och fosterbarn och otukt med minderårig kommer däremot att behandlas då dessa belyser incestbrottets positionering bland sexualbrotten.

På grund av att uppsatsen inriktar sig på incestbestämmelserna från 1864 års strafflag och 1937 års ändring av strafflagen kommer inte alla reformeringar under denna tidsperiod behandlas. Inte heller kommer den del av bestämmelsen i 1937 års lag som behandlar fall där den yngre parten är sinnesslö eller sinnessjuk att utredas. Uppsatsen utgår ifrån fall där den yngre parten bedöms som frisk enligt lagstiftningen och är under 18 år vid incesttillfällena eller när denne blivit grovt utnyttjad.

1.3 Metod och material

Ämnet som kommer att behandlas berör en specifik tidsperiod och det som ska påvisas är den rättsliga utvecklingen under denna tid. För att visa varför incestlagstiftningens bestämmelser avseende dubbelt gärningsmannaskap förändras och hur de förändras är det lämpligt att använda sig av en rättshistorisk metod. Denna metod används för att studera såväl interna förändringar i lagar och i rättsliga institutioner såväl som att undersöka externa faktorer som influerat de interna förändringarna.³ Källkritik är en viktig del av metoden och förstahandskällor används därför i största möjliga mån. Då uppsatsen inte endast syftar till att förklara hur historien sett ut utan även till att utreda då gällande rätt används även en sedvanlig rättsdogmatisk metod. Vilket innebär att lagtext, förarbeten och doktrin använts för att fastställa gällande rätt under valda tidpunkter i historien.⁴ Det perspektiv som kommer att tillämpas är ett rättsutvecklingsperspektiv eftersom uppsatsen ämnar visa på incestbestämmelsernas utveckling över tid avseende synen på brottet och brottsoffret.

För att undersöka lagändringarna kommer riksdagstryck användas såsom statens offentliga utredningar samt propositioner. Utöver riksdagstryck har en mängd litteratur använts. Brottsoffrets roll behandlas främst inom den historiska disciplinen och inte inom den juridiska. På grund av detta utgör sådan litteratur en stor del av materialet. Litteraturen används för att förstå lagstiftningens bakomliggande omständigheter och strukturer vilka inte förklaras av lagstiftaren.

1.4 Forskningsläge

I juridisk litteratur finns ett begränsat material som behandlar incestbrottet ur ett rättshistoriskt perspektiv. Tyngdpunkten inom forskningen kring incestbrott har däremot legat på orsakerna till brottet och på de medicinska, psykologiska och sociala konsekvenser som brottet medför. Synen på brottet och brottsoffret utifrån professionella grupper, som lagstiftningsmakten, har

---

³ Musson, Stebbings, s. 1.

⁴ Korling, Zamboni, s. 21.

inte prioriterats. Åsa Bergenheim, professor i idéhistoria, har skrivit tre verk som behandlar synen på brottsoffret vid sexuella övergrepp.⁵ Bergenheim berör brottsoffret både utifrån rättsväsendets och vetenskapens syn och verken används genomgående i framställningen.

1.5 Disposition

Uppsatsens syfte är att redogöra för den rättsutveckling som skett under en viss tidsperiod och det är därmed viktigt att förstå bakgrunden till de förändringar som skett. Därför ger kapitel 2 en översiktlig genomgång av incestlagstiftningen i 1734 års lag då lagändringen av 1734 års lag resulterade i 1864 års SL. I kapitel 3 redogörs för 1864 års SL samt för processen som ledde fram till den slutliga lagstiftningen.

Kapitel 4 om 1937 års lagändring utformas utifrån lagstiftningens gång då materialet avseende incestbestämmelserna är mer omfattande än förarbetena för 1864 års SL. Förarbetena till SL behandlas tillsammans då motiven för lagstiftningen varit likartade under hela processen.

Slutligen återfinns i kapitel 5 en analysdel som delas upp i tre olika avsnitt för att presentera olika förändringsaspekter och förklaringsmodeller. Uppsatsen avslutas med sammanfattande slutsatser.

---

⁵ Bergenheim, 2005, Bergenheim, 1998, Bergenheim, 1998, Övergrepp, önskningar eller fantasier.

2 1700-talet: Brottet mot Gud

I 59 kap. 1§ missgärningsbalken från 1734 stadgades att om en far eller mor utövade blodskam⁶ med ett barn, äkta som oäkta, skulle båda parter halshuggas. Samma bestämmelse gällde för blodskam mellan styvföräldrar och styvbarn.⁷ Barnet ansågs i 1734 års lag vara fullt straffmyndig vid 15 års ålder men ett partiellt ansvar kunde åläggas barnet från sju års ålder. Det partiella ansvaret kunde leda till bestraffning i form av böter eller att få aga av föräldrarna.⁸

Ovanstående bestämmelse motiverades främst av att könsumgänge utanför äktenskapet var förbjudet.⁹ Äktenskapets viktiga roll i straffrätten under tidigmodern tid kan först och främst härledas till kyrkans och religionens framstående roll. Blodskam betraktades som ett brott mot Guds lag och straffet som föreskrevs i Bibeln, dödsstraffet, skulle därför verkställas. Kopplingarna till den *mosaiska rätten*¹⁰ var tydliga.¹¹ Den som hade utövat samlag med sitt barn hade begått en synd och skulle straffas för att hindra att hela riket annars skulle drabbas av Guds vrede.¹² Den teokratiska vedergällningsläran var således den dominerande straffrättsteorin och inom en sådan diskurs fanns det egentligen inget utrymme för urskiljning av förövare och offer.¹³ En legitimering av dödsstraffen skedde även genom att de kunde tillmätas en avskräckande effekt.¹⁴

---

⁶ Är benämningen på incest under 1700-talet.

⁷ 1734 års missgärningsbalk, s. 171.

⁸ Lindstedt Cronberg, s. 130.

⁹ SOU, 1976:9, s. 28.

¹⁰ Biblisk rätt.

¹¹ Lindstedt Cronberg, s. 110.

¹² Liliequist, s. 89.

¹³ Lindstedt Cronberg, s. 110.

¹⁴ Munktell, s. 39.

3 1800-talet: Tid för förändring?

3.1 Inledande kommentarer

1800-talets incestbestämmelser byggde på uppfattningen att det var ett brott som riktades mot samhällsmoralen.¹⁵ De relationer som var förbjudna under denna tid hade fortfarande samband med de relationer som utgjorde äktenskapshinder enligt Bibeln, såsom relationer mellan föräldrar och barn och styvföräldrar och styvbarn.¹⁶

Under 1800-talet infördes ett strafflatitudssystem som vi känner igen från dagens straffrätt. Straffen varierade beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Straffen kunde vara hårdare eller mildare beroende på försvårande eller förmildrande omständigheter. På grund av detta kan lagstiftaren nu anses ha en mer nyanserad bild av incestbrottet och brottsoffret än på 1700-talet.¹⁷

Den straffrättsvetenskap som växte fram under denna tid benämndes som den klassiska straffrättsskolan. Skolans teoretiska perspektiv betonade en rättvis vedergällning som legitimering av straff och i den klassiska skolan var skulden en avgörande del för vilket straff som var rättvist.¹⁸ Ett åberopande av Guds lag var inte längre aktuellt som legitimering av straff enligt den klassiska skolan och den teokratiska vedergällningsläran ansågs föråldrad. Den syndfulla aspekten, som tidigare varit dominerande, hade allt mer suddats ut och gav upphov till att nya mönster kunde synliggöras.¹⁹

---

¹⁵ Sondén, s. 93.

¹⁶ Stjernberg, s. 23.

¹⁷ Häthén, 1990, s. 197.

¹⁸ Lindstedt Cronberg, s. 129.

¹⁹ Ibid., s. 128.

3.2 1864 års strafflag och vägen dit

I nedanstående avsnitt presenteras 1864 års strafflag och föregående lagförslag från 1832 som utgör grunden för den slutliga lagstiftningen.

3.2.1 Förslag till allmän kriminallag 1832 och dess motiv – ett sedlighetsbrott

1734 års strafflagar präglades av en religiös ortodox syn på många av de lagstadgade brotten. Denna syn representerade inte längre den rådande uppfattningen i samhället efter det att religionsfriheten vidgats och kvinnans ställning stärkts.²⁰ I samband med ikraftträdandet av 1809 års regeringsform tillsattes därför en lagkommitté 1810/1811 som fick i uppgift att lägga fram ett lagförslag på bland annat straffrättens område. År 1832 kom ett förslag till en allmän kriminallag som skulle ersätta 1734 års missgärningsbalk och straffbalk.²¹ På denna tid var Sverige influerat av den historiska skolans²² teorier och konservativa idéer. Lagförslaget ansågs alltför liberalt, främst på grund av låga straffsatser, och trädde därför aldrig i kraft.²³

En nyhet med lagförslaget var att man ville införa ett särskilt kapitel om sedlighetsbrott. Enligt några av lagkommitténs ledamöter härstammade sådana brott från Bibeln. De menade att den borgerliga lagstiftningen borde överensstämma med den gudomliga.²⁴ Här återfinns en koppling till den teokratiska vedergällningsläran trots utvecklingen som skett på straffrättsvetenskapens område under denna tidsperiod. Lagkommittén menade att brott som incest och andra sexuella övergrepp kunde sorteras in under kapitlet om sedlighetsbrott då de inte rörde sig om brott som kränkte privaträttigheter.²⁵ Incest som begicks mellan personer i skyldskap²⁶ eller svägerlag²⁷, som också var ovillkorliga äktenskapshinder, ansågs i förslaget istället vara ett brott mot borgerlig ordning och goda seder. Sådana brott

---

²⁰ Bergenheim, 2005, s. 54.

²¹ Häthén, 2014, s. 204.

²² Straffteori som uppkom under 1800-talet.

²³ Häthén, 1990, s. 198, s. 206.

²⁴ Utlåtande i anledning av Allmän Criminallag, s. 131f.

²⁵ Förslag till Allmän Criminallag, 1832, motiven, s. 68.

²⁶ Benämning som användes för släktskap.

²⁷ Benämning för en relation mellan en person och en släkting till dennes make/maka.

kunde ställas i motsats till brott som begicks mot medborgares liv eller välfärd. Brott mot liv eller välfärd ansågs vara misshandel eller brott mot annans frihet.²⁸

I lagförslaget angavs att om fader eller moder utövade otukt med sitt barn skulle denne dömas till straffarbete i första grad och barnet skulle i sin tur dömas till straffarbete i femte grad²⁹, under förutsättning att den yngre parten uppnått straffmyndighetsåldern 15 år.³⁰ Båda parter skulle straffas men den yngre parten hade en lägre straffsats. De låga straffsatserna, i jämförelse med dödsstraffet från 1734, motiverades med att incestbrott inte var fullt så samhällsfarligt som de tidigare straffsatserna antytt.³¹

Motiven till bestämmelserna var att barnet inte ansågs ha begått en lika brottslig gärning som sin förälder. Barnet ansågs vara en medgärningsman som därmed kunde tillmätas mindre skuld. Vidare anfördes att en förälder hade ålagts uppdraget att uppfostra och vårda sitt barn av staten och som åsidosatte denna vårdnadsplikt vid ett incestuöst brott. Att åsidosätta sin plikt, genom att missbruka sin ”föräldramakt” för att tillfredsställa sina ”onda lustar”, gjorde föräldern till en grövre brottsling än barnet.³²

I lagförslaget betecknades föräldern som en förförare när denne bröt mot sin vårdnadsplikt.³³ Cronberg³⁴ menar att det faktum att lagkommittén valde att beteckna den äldre parten som en förförare tyder på att lagstiftaren inte utgått från att det rörde sig om ett övergrepp utan om en förförelse.³⁵

---

²⁸ Sonden, s. 93.

²⁹ Straffarbete i första grad innebar livstid och femte grad motsvarade 6 månader-3 år.

³⁰ Förslag till Allmän Criminallag, 1832, s. 38.

³¹ Häthén, 1990, s. 198.

³² Förslag till Allmän Criminallag, 1832, motiven, s. 68.

³³ Ibid., s. 68.

³⁴ Cronberg är docent i historia och arbetar som forskare på Historiska institutionen i Lund.

³⁵ Lindstedt Cronberg, s. 133.

3.2.2 1864 års strafflag och dess motiv – är barnet alltid en medbrottsling?

Det dröjde fram till 1864 innan Sverige fick en ny strafflag efter 1734 års reglering av straffrätten. I 1864 års SL behandlades incestbrotten i kapitlet om sedlighetsbrott och det var först nu som dödsstraff för incest avskaffades.³⁶ I SL stadgades i 18 kap. 1§ följande för incest mellan biologiska föräldrar och deras barn:

Fader eller moder, eller annan i rätt uppstigande led, som med barn eller barns avkomling otukt övar, varde dömd till straffarbete på livstid eller från och med åtta till och med tio år. Barnet eller avkomlingen skall till straffarbete från och med sex månader till och med fyra år dömas.³⁷

I enlighet med bestämmelsen i 18 kap. 2§ straffades styvförälder som utövade otukt med sitt styvbarn mildare än biologiska föräldrar och ålades straff med minst fem månader upp till högst fyra års straffarbete. Även den yngre parten straffades mildare och straffet bestod av minst sex månader upp till två års straffarbete.³⁸

Motiven till bestämmelserna i propositionen är bristande och detsamma gäller lagutskottets betänkande där motiven till 18 kapitlet om sedlighetsbrott inte behandlar incest mellan förälder och barn.³⁹ På grund av detta används Carléns⁴⁰ lagkommentarer för att tolka lagbestämmelserna i denna uppsats. Dessutom ligger en stor del av arbetet till lagförslaget från 1832 till grund för 1864 års SL vilket gör att motiven till bestämmelserna kan hänvisas till det tidiga förarbetet.

Biologiska- och styvföräldrars straffbarhet motiverades i Carléns kommentarer till SL med att föräldrarnas brott innefattade missbruk av överordnad ställning inom familjen.⁴¹ Motiven till de skilda straffsatserna

---

³⁶ SFS 1864:11, s. 9.

³⁷ Ibid., s. 65.

³⁸ SFS 1864:11, s. 65.

³⁹ Lagutskottets betänkande, 1862/63:35, s. 29, Prop. 1862:37, s. 41.

⁴⁰ Carlén var suppleant i lagutskottet 1862-63 och ledamot av samma utskott 1871-1873.

⁴¹ Carlén, s. 320.

för barnet och föräldern får anses vara de samma som redogjorts för i föregående avsnitt. En viktig förändring i lagen avsåg barnets ålder och gjorde barn mellan 7-15 år straffria. Den yngre parten kunde således endast straffas i enlighet med bestämmelserna i SL om denne var över 15 år.⁴² Trots att barnet inte kunde straffas innan denne fyllt 15 år tog lagen inte hänsyn till om den sexuella relationen inletts innan barnet fyllt 15 år och inte heller om tvång eller våld använts vid brottstillfällena.⁴³

Relationer mellan fosterförälder och fosterbarn omfattades av bestämmelsen i 18 kap. 6§ där fosterföräldern dömdes till straffarbete från och med sex månader upp till fyra år eller fängelse.⁴⁴ Bestämmelsen riktade sig mot otukt som bedrevs med ”ungdom” vilket inte föll in under bestämmelsen om otukt med minderårig flicka i 18 kap. 7§. Otukten var i sig inte straffbar då den inte begicks med en avkomling enligt 18 kap. 1§ eller med ett styvbarn enligt 18 kap. 2§. Det som straffbelades anges i Carléns kommentarer till strafflagen vara fall där ”otukten är förenad med missbruk af överordnad ställning eller af annans oförmåga att värja sig för förföljelsen.”⁴⁵ Carlén angav vidare att det fanns fall där fosterbarnet, efter att de uppnått myndighetsålder, inte längre befann sig i ett beroendeförhållande i förhållande till fosterföräldern. Carlén menade dock att det inte hade betydelse för barnets skuld i frågan då fosterföräldrarna under alla omständigheter ”gjort sig skyldiga till att låta den faderliga eller moderliga omsorgen efterträdas af sinlig lusta”. Vidare betonade Carlén att det inte heller hade betydelse om fosterbarnet varit den förförande parten.⁴⁶ Fosterbarn, över 15 år, som utsatts för otukt av sin fosterförälder bestraffades alltså inte i SL.

---

⁴² Lindstedt Cronberg, s. 130.

⁴³ Bergenheim, 1998, s. 53.

⁴⁴ Ibid., s. 66.

⁴⁵ Carlén, s. 320.

⁴⁶ Ibid., s. 21.

3.3 Vilken handling var straffbar?

Den straffbelagda gärningen, den sexuella handlingen mellan ett barn och en förälder, betecknades i SL med uttrycket ”öva otukt”. Detta uttryck förekom även i våldtäktsparagrafen i 15 kapitlet och torde enligt kommentarer till SL haft samma innebörd på samtliga ställen i lagen.⁴⁷ Begreppet otukt ansågs enligt Stjernberg⁴⁸ inte endast innefatta samlagsliknande åtgärder utan ”...jämväl, varje annan otillåten beröring med annans kropp, som innebär en akt av direkt tillfredsställelse av könsdriften hos en själv eller hos annan person, och som objektivt sett anses i motsvarande grad sår den sexuella anständighetskänslan.”⁴⁹ I förarbetena till 1937 års lagändring preciserades inte när handlingen skulle anses vara fullbordad.⁵⁰

3.4 Synen på barnet under 1800- talet – flickan som det oskyldiga offret

Straffmyndighetsåldern var som ovan nämnts 15 år i SL och detta visar till viss del hur man såg på barnet i 1800-talets Sverige. Barnet existerade inte som brottsoffer vid incestbrott efter att denne fyllt 15 år. Uppfattningen att det efter denna ålder ändå hade kunnat skett ett övergrepp, rymdes inte i lagbestämmelsen. Lagstiftaren förutsatte i SL att ett barn som fyllt 15 år skulle ha haft kraft och möjlighet att avvisa föräldrarnas övergrepp och att barnet var delaktig i brottet om denne inte lyckades med detta.⁵¹

Synen på barn som brottsoffer vid sexuella övergrepp skiljde sig även åt beroende på barnets kön. I 18 kap. 7§ SL stadgades det att om en man utövade otukt med en kvinna som inte fyllt tolv år, skulle den äldre parten straffas med högst livstids fängelse om handlingen skadade kvinnan. I andra stycket stadgades straffarbete för den äldre parten i högst två år om denne utövat otukt med en kvinna som fyllt tolv år men som var under 15 år.⁵² Bestämmelsen omfattade inte otukt med en minderårig pojke utan ett sådant

---

⁴⁷ Stjernberg, s. 24.

⁴⁸ Stjernberg (1873-1940) var en framstående professor i straffrätt.

⁴⁹ Stjernberg, s. 25.

⁵⁰ SOU 1935:68, s. 43f.

⁵¹ Bergenheim, 2005, s. 60.

⁵² SFS 1864:11, s. 66.

fall bestraffades istället enligt bestämmelserna om homosexualitet, det vill säga om det var en man som utövat otukt med en pojke. Otukt med pojkar var belagt med mildare straff då straffen för homosexuella förbindelser var lägre.⁵³ I lagen fanns ingen bestämmelse som reglerade otukt mellan en kvinna och en pojke.⁵⁴

---

⁵³ Bergenheim, 2005, s. 59.

⁵⁴ SFS 1864:11, s. 66f.

4 1900-talet: Tid för modernisering?

4.1 Inledande kommentarer

Under det tidiga 1900-talet stod det sexuella övergreppet ännu inte i centrum. Lagstiftaren fokuserade nu främst på att det krävdes en förändring av incestbestämmelserna på grund av dess ålderdomliga karaktär avseende en alltför långtgående kriminalisering av sexuella förbindelser i svågerlagsförhållanden.⁵⁵

Den dominerande straffrättsvetenskapen under 1800-talet, den klassiska skolan, efterträddes av den sociologiska skolan som började växa fram i början av 1900-talet i samband med industrialiseringen och urbaniseringen.⁵⁶ Till skillnad från den klassiska skolan ansågs vedergällning inte kunna legitimera straff. Syftet med bestraffning var istället att brottslingen skulle förbättras som människa.⁵⁷ Straffen skulle nu individualiseras då den sociologiska skolan ansåg att brottslingens sociala sammanhang kunde ha haft betydelse för brottets uppkomst.⁵⁸

Trots att teoribildningen fokuserade på förövarens sociala omständigheter som orsak till brottet, ansågs ett utökat skydd för barnen vara påkallat.⁵⁹ Det talades nu om att bestraffning av en part som i själva verket varit ett offer, måste undvikas.⁶⁰ Följande kapitel behandlar 1937 års lagändring där dubbelt gärningsmannaskap togs bort i vissa avseenden.

---

⁵⁵ SOU 1935:68, s. 57f.

⁵⁶ Häthén, 1990, s. 71.

⁵⁷ Ibid., s. 73.

⁵⁸ Ibid., s. 72.

⁵⁹ SOU 1935:68, s. 37.

⁶⁰ Ibid., s. 58.

4.2 1937 års lagändring i straffbalken – Från gärningsman till brottsoffer

I början av 1930-talet tillsattes den så kallade ”Incestutredningen” för att undersöka om det fanns ett behov av en förändrad incestlagstiftning. Några år senare kom lagens proposition där det föreslogs att den yngre parten skulle straffriförklaras om barnet var under 18 år när den incestuösa relationen hade inletts eller om föräldern missbrukat barnets beroendeställning. Lagändringen trädde i kraft 1937.⁶¹ Strafflagsnovellerna från 1890 som gällde dessförinnan motsvarade 1864 års bestämmelser men med mindre ändringar avseende straffsatserna.⁶²

Lagändringen avseende 18 kap. 1§ löd som följer:

Öva släktingar i rätt upp- och nedstigande led otukt med varandra; dömes den äldre till straffarbete från och med ett till och med sex år samt den yngre till straffarbete i högst två år eller fängelse.

Har släkting i rätt uppstigande led övat otukt med den, som ej fyllt femton år eller som var sinnessjuk eller sinnesslö, eller eljest genom grovt missbruk av den yngres beroende ställning förmått denna till otukt, skall han dömas till straffarbete från och med fyra till och med tio år.

De styvföräldrar som utövade otukt med sitt styvbarn under samma omständigheter som framkommer i 18 kap. 1§ andra stycket, skulle dömas till straffarbete från och med ett till och med sex år enligt 18 kap. 2§ andra stycket. I paragrafens första stycke stadgades dock att otukt mellan de nämnda, som inte faller in under 18 kap. 1§ andra stycket, skulle straffas med högst två års straffarbete eller fängelse. Här gjordes ingen skillnad mellan den yngre och den äldre parten.

---

⁶¹ Bergenheim, 1998, Övergrepp, önskningsar eller fantasier, s. 120.

⁶² SFS 1890:33, s. 15.

I 18 kap. 2a§ stadgades den nya straffriheten för den yngre parten:

Ej må den som genom grovt missbruk av beroende ställning förmåtts till otukt, varom i 1§ eller 2§ sägs, till straff dömas; ej heller i något fall den som vid otuktens övande var under aderton år.

Bestämmelsen i SL avseende otukt mellan fosterföräldrar och fosterbarn återfinns i princip oförändrad i 1937 års lagändring. Den enda förändringen avsåg att adoptivföräldrar och deras barn omfattades av 18 kap. 6§.⁶³ Straff enligt bestämmelsen inträdde endast för fosterföräldern medan den yngre parten var straffri. Någon konkret åldersgräns för straffrihet angavs inte.⁶⁴

4.2.1 Synen på barnet under 1900-talet – skydda barnen men flickorna går först

Ett barn var, som under 1800-talet, straffmyndigt vid 15 års ålder vid lagändringen 1937. Nu kunde dock ett offer urskiljas efter det att barnet fyllt 15 år genom straffriheten.⁶⁵ Dessutom var åldern inte längre avgörande för att kunna uttröna ett offer utan omständigheterna kring övergreppet fick ökad betydelse.

Även under 1900-talet hade kön betydelse för identifieringen av ett brottsoffer. Bestämmelsen avseende otukt med kvinna under tolv år i 1864 års lag återfinns även 1937. Det högsta straffet var livstids fängelse om gärningen orsakade svår kroppsskada eller om kvinnan dog i samband med övergreppet, 18 kap. 7§. Otukt med flickor som var under tolv år bestraffades hårdare än otukt med pojkar i samma ålder. I lagen återfinns dock en ny bestämmelse i 18 kap. 8§ som behandlade otukt med barn, pojkar och flickor, men som avsåg barn under 15 år.⁶⁶ Viktigt att notera är skillnaden från SL som inte innehöll motsvarande reglering om otukt med pojkar under 15 år.

---

⁶³ SFS 1937:242, s. 474.

⁶⁴ Prop. 1937:187, s. 78.

⁶⁵ Sondén, s. 94.

⁶⁶ SFS 1937:242, s. 474.

Intressant är även att en bestämmelse om otukt med flicka som var över 15 år men under 18 år infördes i 18 kap. 8a§, flickan var i ett sådant fall straffri.⁶⁷

4.2.2 SOU 1935:68 Förslag till ändring i vissa delar av strafflagen

I SOU 1935:68⁶⁸ gavs förslag till lagändringar som behandlade nya straffsatser i fall där båda parter skulle straffas och straffrihet för den yngre parten. För det första motsvarade utredningens förslag till 18 kap. 1§ första stycket, där båda parter skulle straffas med skilda straff, den slutliga lagändringen från 1937. Den yngre partens straff motiverades i utredningen med att även i de fall där kvinnan frivilligt ingått förbindelsen var hennes brottslighet ”skäligen lindrig” och möjlighet att döma kvinnan till fängelse i två år borde finnas.⁶⁹ Utredningen hänvisade endast till kvinnors straffbarhet trots att bestämmelsen omfattade båda könen.

För det andra skiljer sig utredningens förslag till 18 kap. 1§ andra stycket från den slutliga lagändringen. Förslaget i utredningen stadgade endast högre straffsatser (de som återfinns i 18 kap. 1§ andra stycket) för en manlig släkting som utövat otukt med en kvinna under 15 år eller som vid otukten grovt missbrukat kvinnas beroendeställning.⁷⁰ Vid otukt med flickor som var under 15 år straffades alltså den äldre parten hårdare då den yngre parten var en flicka. Om den yngre parten var en pojke under 15 år tillämpades istället straffsatserna i första stycket i 18 kap. 1§ i 1937 års lagändring. Innebörden av rekvisitet ”grovt missbruk av beroendeställning” angavs inte mer än att det alltid förekom om kvinnan var minderårig, sinnessjuk eller sinnesslö.⁷¹ Det framkom inte explicit varför pojkar inte skulle omfattas av bestämmelsen avseende grovt missbruk då den yngre parten var över 18 år. De sakkunniga i utredningen angav dock att det förelåg särskilda omständigheter vid sexuella förbindelser mellan män och deras kvinnliga

---

⁶⁷ SFS 1937:242, s. 474.

⁶⁸ Hädanefter: ”utredningen”.

⁶⁹ SOU 1935:68, s. 59.

⁷⁰ Ibid., s. 10.

⁷¹ Ibid., s. 58.

avkomlingar/styvdöttrar och att större hänsyn måste tas till sådana relationer.⁷² Straffriheten i 2a§ omfattade till följd av detta i utredningens förslag endast kvinnor över 18 år som blivit grovt utnyttjande av en manlig släkting i rätt uppstigande led. Pojkar omfattades endast av straffriheten om de var under 18 år.⁷³ Detta motiverades av att ”utländska förebilder”, som Danmark, även omfattade pojkar i sin lagstiftning.⁷⁴

Bestämmelsen om grovt missbruk av beroendeställning i 18 kap. 1§ andra stycket skulle enligt förslaget även omfatta styvfäder som utövade otukt med sina styvdöttrar. Straffsatserna skulle dock vara lägre. Minimistraffet för en styvfar som utövade otukt i enlighet med 18 kap. 1§ andra stycket var ett år upp till sex års straffarbete, vilket är ett väsentligt lägre minimistraff än för biologiska fäder. Styvbarn omfattades också enligt förslaget av straffriheten i 18 kap. 2a§.⁷⁵

I utredningen redogjordes även för vilka släktskapsrelationer det huvudsakligen rörde sig om vid incestbrott. Det framhölls att majoriteten av åtal enligt 18 kap. 1§ och 18 kap. 2§ rörde otukt mellan fäder/styvfäder och döttrar/styvdöttrar. I utredningen uppmärksammades att av de 300 personer som åtalats för incestbrott fanns endast tre mödrar, en son, tre styvmödrar och tre styvsöner.⁷⁶ Huvudparten av brottsoffren var kvinnor i åldrarna tio till 14 år när den incestuösa relationen inleddes. Detta förklarades i utredningen med att flickorna befann sig i den ålder där de fortfarande var underkastade faderns bestämmanderätt samt att de befann sig i en beroendeställning vid brottets utövande. Brottet beskrevs som ett utnyttjande av fadersmyndigheten som drabbade minderåriga eller osjälvständiga och skyddslösa kvinnor.⁷⁷

Vidare angavs att flickor som inte nått 18 års ålder sällan hade den självständighet som krävdes för att inta en oberoende ställning gentemot sin

---

⁷² SOU 1935:68, s. 57.

⁷³ Ibid., s. 10.

⁷⁴ Ibid., s. 60.

⁷⁵ Ibid., s. 10.

⁷⁶ Ibid., s. 48.

⁷⁷ Ibid., s. 50.

fader eller styvfader. De menade att detta kunde gälla även när flickan var över 18 år, speciellt när det rörde sig om en förbindelse som inlemts när flickan varit minderårig och som sedan fortsatt. Om kvinnan skulle ha straffats hade det kunnat användas som hot från föräldern för att undvika ett avslöjande.⁷⁸

I utredningen angavs att lagrummet gällande fosterföräldrar och adoptivföräldrar sällan tillämpades och att det inte funnits skäl till omarbetning av lagrummet.⁷⁹ Motiven till straffriheten för den yngre parten får därmed hämtas i 1864 års förarbeten.

Förslaget avseende otukt mot minderårig, det vill säga när förövaren inte var en släkting, motsvarade de slutliga bestämmelserna i 18 kap. 7§ och 8§ i 1937 års lagändring. Som skäl till denna förändring hänvisades det till den omständigheten att pojkar också kunde lockas till otukt av äldre kvinnor även om det inträffade mer sällan. Det påpekades att för tidiga sexuella upplevelser kunde medföra betydliga nackdelar även för pojkar.⁸⁰ Vidare angavs att det inte funnits skäl till att uppställa strängare straff för otukt med pojkar under tolv år, som det fanns för otukt med flickor. En lagändring skulle därför ske genom att lägga till ett stycke där otukt mot *barn* behandlades.⁸¹

Slutligen motiverades bestämmelsen i 18 kap. 8a§, som motsvarar den slutliga lagändringen, med att det förelåg stor skillnad mellan andlig och kroppslig mognad under åren 15-18 år. Kvinnor kunde under denna period bli föremål för sexuellt utnyttjande och det framhölls att det fanns ett samhällsintresse att förebygga ett sådant utnyttjande.⁸²

---

⁷⁸ SOU 1935:68, s. 60.

⁷⁹ Ibid., s. 61.

⁸⁰ Ibid., s. 66.

⁸¹ Ibid., s. 67.

⁸² Ibid., s. 68.

4.2.3 Ytterligare kommentarer och förklaringar till lagförslaget

Torsten Sondén var sakkunnig i justitiedepartementet och skrev en artikel 1936 om lagförslaget. I denna ansåg Sondén att fall som inte omfattades av förslagets 18 kap. 1§ andra stycke var mindre allvarliga och inte av lika farlig beskaffenhet.⁸³ Detta innebär att brott som begicks mot pojkar var av sådan mindre allvarlig art.

Den straffrihet som angavs i 2a§ där den som var under 18 år går straffri motiverades enligt Sondén med att det var svårt att fastställa när ett grovt missbruk av beroendeställning skett när flickan var strax över 15 år. Han menade att flickan då befann sig på ett psykiskt osjälvständigt stadium och att flickan var mycket okunnig om ”sexuella ting”. Sondén menade vidare att dotterns motståndslöshet och ”passiva medgörlighet” inte kunde läggas henne till last och se beteendet som ett samtycke. Det krävdes enligt Sondén att det fanns en möjlighet för offret att förklaras fri från straff när denne var över 15 år och även när föräldern inte kunde anses ha utnyttjat barnets beroendeställning. Utan någon motivering nämnde han också att straffrihet när offret var under 18 år även omfattade ”ynglingar”^{84, 85}.

4.2.4 Proposition 1937:187 – ”låt gossarna omfattas”

I propositionen erinrades förslaget till 18 kap. 1§ första stycket där båda parter skulle straffas men med olika straffsatser.⁸⁶ Departementschefen menade att få fall fanns där en vuxen och myndig dotter ingått en fullt frivillig förbindelse med sin far. Trots detta skulle en sådan relation bestraffas på ett annat sätt då det var en annan brottstyp än de fall som föll in under 18 kap. 1§ andra stycket.⁸⁷

I lagens proposition föreslogs att 18 kap. 1§ andra stycket även skulle omfatta pojkar över 18 år som förmåtts till otukt av förälder genom att den

---

⁸³ Sondén, s. 95.

⁸⁴ Ynglingar var ett begrepp som användes för pojkar.

⁸⁵ Sondén, s. 96.

⁸⁶ Prop. 1937:187, s. 5.

⁸⁷ Ibid., s. 76.

äldre parten missbrukat barnets beroendeställning.⁸⁸ Det tillades också att nämnda stycke borde vara tillämpligt när föräldern var en kvinna. Trots att sådana fall, incest mellan mor och son, sällan förekom var det inte en omständighet som kunde rättfärdiga en differentierad lagstiftning beroende på den yngre partens kön menade departementschefen. Den slutliga lydelsen motsvarade därmed propositionens förslag.⁸⁹ Även propositionens förslag till andra stycket i 18 kap. 2§ omfattade, precis som den slutliga lagändringen, styvmoder som utnyttjat barnets beroendeställning för att utöva otukt med sitt styvbarn.⁹⁰

Förslagen som nämnts i utredningen avseende mildare straffsatser för styvföräldrar i jämförelse med biologiska föräldrar erinrades av departementschefen. Departementschefen uttryckte att uppfattningen om incestbrott där blodsband förekom som brott mot borgerlig ordning och goda seder var ”förtunnad”, men menade ändå att straffsatserna kunde motiveras.⁹¹

Angående förslaget om straffrihet, som återfinns i 18 kap. 2a§ 1937 års lagändring, angavs att den part som var under 18 år eller som blivit förmådd, skulle undgå åtal och straff. Departementschefen hänvisade till utredningen och höll med om att straffriheten innebar att den äldre inte kunde utnyttja straffhot för att den yngre parten skulle hemlighålla förbindelsen.⁹² Vidare angavs att straffriheten som en konsekvens av ändringarna i 18 kap. 1§ andra stycket även borde omfatta män som förmåtts till otukt av äldre part.⁹³

Förslagen avseende otukt med minderårig motsvarade de angivna bestämmelserna i utredningen. Även snarlika motiv till bestämmelserna angavs.⁹⁴

---

⁸⁸ Prop. 1937:187, s. 5.

⁸⁹ Jfr, SFS 1937:242, 18 kap. 2a§, s. 474.

⁹⁰ Prop. 1937:187, s. 6.

⁹¹ Ibid., s. 77.

⁹² Ibid., s. 77.

⁹³ Ibid., s. 78.

⁹⁴ Ibid., s. 82.

4.3 Brottsoffret straffritt – bär förövaren skulden?

Avsikten med 1937 års lagändring var att fria incestoffret från skuld men hur såg man egentligen på förövarens skuld och offrets delaktighet i brottet?

I utredningen nämndes att incestbrotten ökat under 1900-talet och att detta berodde på nya barnavårdslagar som gav insikt i privatlivet och på mäns arbetslöshet. I utredningen påpekades att männen tvingades gå sysslösa hemma och att de på grund av dålig ekonomi inte hade möjlighet att söka upp prostituerade i samma utsträckning som tidigare.⁹⁵ Synen på den manliga sexualiteten från 1800-talet hade levt kvar och man ansåg att den manliga könsdriften var mycket stark och att männen var tvungna att få utlopp för den för att kunna styra sitt beteende.⁹⁶ Utöver arbetslösheten behandlades andra sociala omständigheter som alkoholism, trångboddhet och psykiska defekter som bidragande faktorer till ökade incestbrott.⁹⁷

I verket *Incestproblemet i Sverige (1943)* av Kinberg⁹⁸ m.fl., behandlades incest med utgångspunkt i lagutredningen från 1935. I denna angavs att kvinnan/dotter genom sitt beteende kunde upphetsa fadern och således uppvisa en påtaglig ”incestberedskap”. Detta beteende kunde i samverkan med mannens abstinensbesvär och vantrivsel med sitt liv orsaka att incest skulle kunna äga rum enligt författarna.⁹⁹

I ovan nämnda verk finns det ett kapitel om andra incestformer än huvudformerna som ansågs vara mellan fäder och döttrar. En av relationerna var incest mellan mödrar och söner. I dessa få fall hävdades att det fanns särskilda omständigheter som gjorde att båda parter inte kände sig som mor och son.¹⁰⁰ De menade att det fanns omständigheter som redan före incestens början utplånat normala familjerelationer. Ett exempel på detta är

---

⁹⁵ SOU 1935:68, s. 47.

⁹⁶ Bergenheim, 1998, Övergrepp, önsknningar eller fantasier, s. 120.

⁹⁷ SOU 1935:68, s. 51f.

⁹⁸ Kinberg var en framstående läkare och rättspsykiatriker under 1930-talet.

⁹⁹ Kinberg, Inghe, Riemer, s. 208.

¹⁰⁰ Ibid., s. 275.

incest som ägt rum mellan en mor och son som inte levt tillsammans utan där sonen varit placerad i fosterhem.¹⁰¹ De menade vidare att den maktrelation som existerar mellan far och dotter inte finns mellan mor och son. Detta var ännu tydligare om sonen var självförsörjande och fullvuxen.¹⁰²

---

¹⁰¹ Kinberg, Inghe, Riemer, s. 276.

¹⁰² Ibid., s. 314.

5 Analys och sammanfattande slutsatser

5.1 Analys

Nedan följer framställningens analys som är uppdelad i tre olika avsnitt för att på så sätt diskutera hur synen på brottet och brottsoffret förändrats ur skilda perspektiv under vald tidsperiod.

5.1.1 Brottaspekten – ett brott mot vad eller vem?

Brottet förändrades under den studerade tidsperioden från att vara ett brott mot Gud och sedligheten till ett sexuellt övergrepp. Betoningen i 1864 års lag på att incest är ett brott mot borgerlig ordning och goda seder tyder starkt på att brottet begås mot samhället och inte mot en enskild individ. Denna inställning till brottet hindrade en diskussion om ett renodlat brottsoffer i lagstiftningen. Synen på brottsoffret förändras dock delvis i 1937 års lagändring och inriktningen på den ”skyddslösa flickan” visar att incest blir ett brott mot en enskild individ.

Bestrafningen av den yngre parten i 1864 års lag kan ha alternativa förklaringar. Barnet kan anses ha varit delaktig i en handling som inte var accepterad av samhället och som således stred mot den borgerliga ordningen samt rådande moral. En alternativ uppfattning är att kopplingen till Gud var avgörande trots en allt mer sekulariserad strafflagstiftning. Dock synes även lagstiftningen från 1937 fortfarande innefatta spår av den mosaiska rätten.

De differentierade straffsatserna i 1864 års SL mellan barnet och föräldern kan härledas till den klassiska skolans teori där det subjektiva rekvisitet, skulden, fick betydelse och barnet kunde tillmätas mindre skuld.

Förändringen från den religiösa kontexten till den sociala kontexten i lagändringen 1937, förklarar delvis straffriheten för den yngre och de lägre straffsatserna för den äldre parten. Sociala omständigheter som förövaren

inte själv kan råda över gör denne mindre straffbar och kan därför åläggas mindre skuld. Detta kan också härledas till den sociologiska skolans förbättringstanke, att straff ska syfta till att förbättra människor. Släktskapsrelationerna är fortfarande viktiga men det finns nu förståelse för att det kan röra sig om ett sexuellt övergrepp där det råder en maktobalans mellan offer och förövare. Till skillnad från 1864 års SL där det sexuella övergreppet ses som en handling ett barn hade ”misslyckats” med att värja sig från och som barnet hade haft ett val att ”avstå” från.

Trots att straffrihet för den yngre parten införs i 1937 års reglering återstår frågor kring dess verkliga innebörd. Innebörden av rekvisitet ”grovt missbruk av beroende ställning” i 1937 års reglering förtydligas inte tillräckligt i förarbetena. Detta gör det svårt att utröna lagstiftarens egentliga intention. Vart går egentligen gränsen för grovt missbruk? Om en incestuös relation inte skulle leva upp till kraven för ”grovt missbruk” blir konsekvensen att båda parter straffas, om den yngre parten är över 18 år. Gränsen mellan att vara ett brottsoffer eller en medbrottsling är hårfin och synen på brottsoffret blir onyanserad. Åldern på brottsoffret får en avgörande betydelse för vilka krav som ställs för att utpekas som brottsoffer.

5.1.2 Den biologiska aspekten – blodsband?

Straffriheten för fosterbarn som varit delaktiga i en relation med sin fosterförälder i 1864 års SL kan förklaras med att det saknades koppling till Bibeln avseende denna relation.¹⁰³ När en relation inte kunde härledas som straffbar i Bibeln var lagstiftarna benägna att redan i mitten på 1800-talet se den yngre parten som ett rent offer, även om denne var över 15 år. En annan aspekt som talar emot att Bibeln fortfarande användes som värdegrund är skillnaderna i straffsatserna avseende biologiska föräldrar och styvföräldrar. Bibeln och 1734 års straffbestämmelser gjorde ingen åtskillnad mellan biologisk och ingift släkt vilket tyder på att 1864 års straffskillnader måste ha haft andra motiv som inte förklaras.

---

¹⁰³ Lindstedt Cronberg, s. 107.

Att kopplingen till Bibeln avtar mer och mer har poängterats tidigare och intressanta skillnader kvarstår i 1937 års lagändring. För det första krävs det ett grovt utnyttjande av beroendeställning vid incestuösa relationer där det finns biologiska band för att en yngre part som är över 18 år ska gå straffri. I relationer mellan fosterföräldrar och fosterbarn däremot krävs endast otukt och det anges ingen konkret åldersgräns för när den yngre parten ska gå straffri. Detta tyder på att viss skuld fortfarande åligger brottsoffret i de förstnämnda fallen. Det enda som skiljer relationerna åt är blodsband och att relationer mellan fosterbarn och fosterföräldrar aldrig omnämns som förbjudna i Bibeln. En sådan differentierad lagstiftning avseende nästintill identiska brott kan tyda på att den syndfulla aspekten av incest lever kvar i 1937 års lagändring och att högre krav för att vara ett brottsoffer kan legitimeras.

För det andra är straffsatserna för styvföräldrar väsentligt lägre än för biologiska föräldrar. Skillnaderna avseende straffsatserna kan enligt min mening förklaras med att incestuösa relationer där det fanns biologiska band ansågs mer sedlighetsförbrytande och samhällsvidriga i relation till den tidens rådande sexualmoral. Detta kan stödjas med det faktum att motiven i förarbetena endast hänvisar till en uppfattning om att incest där *blodsband* finns var ett brott mot borgerlig ordning och goda seder. Trots att ett erkännande görs om att en sådan är föråldrad. Detta är intressant då 1864 års förarbeten anger både relationer mellan biologiska föräldrar och barn *och* styvföräldrar och styvbarn som brott mot borgerlig ordning och goda seder. Blodsband tycks alltså ha betydelse vid bestämmandet av straffsatserna i 1937 års lag och samhällsaspekten från 1864 återfinns även här. Intressant är att blodsband inte anges på grund av arvsbiologiska skäl vilket är det enda i min mening som eventuellt skulle kunna legitimera skilda straffsatter.

5.1.3 Den könsliga aspekten

I 1864 års reglering av incest var samhällets intresse i fokus. Samhället ville motverka incest då det undergrävde den allmänna sedligheten. På grund av att den yngre parten inte sågs som ett brottsoffer utan som en medbrottsling diskuterades inte förhållandet mellan män och kvinnor som brottsoffer. Detta kan förklara skillnaden mellan lagstiftningen för otukt samt incest. Bestämmelsen avseende otukt, där det inte förelåg några släktskapsband, straffade endast otukt med flickor under tolv år och inte med pojkar. Detta visar att endast kvinnan var ett brottsoffer för ett sådant brott och att förövaren alltid var en man. Kopplingen till mäns maktutövande och maktmissbruk var stark. Om lagstiftaren hade koncentrerat sig på brottsoffret i incestbestämmelserna hade differentierade straffsatsar för pojkar och flickor troligen införts med hänsyn till den tidens syn på könen.

I utredningen från 1935 flyttas fokus helt till flickor. Lagförslaget legitimeras av att det knappt förekommer några fall av incest där pojkar innefattas. Okunnigheten att endast vilja straffbelägga utifrån fall som varit föremål för domstolsprövning och att således dra slutsatsen att dessa är de enda fall som förekommer är tydlig. Att det under denna tidsperiod troligen förekom ett mörkertal av incestfall var inget som lagstiftaren hade i åtanke.

Trots att de slutliga lagändringarna från 1937 även omfattar pojkar, finns det andra bestämmelser i strafflagen som tyder på att kön påverkar synen på brottsoffret. Att otukt med en 12-årig flicka bestraffas hårdare än otukt med en pojke samt att otukt med en flicka mellan 15-18 år är straffbart, visar att lagstiftarens intention var att skydda det kvinnliga offret i högre utsträckning än det manliga. Detta kan tyda på att även incestbrottsbestämmelserna från 1937 inte visar en annan syn på brottsoffrets könstillhörighet, det vill säga att brottsoffret alltid är ett brottsoffer oavsett kön och ålder. Detta kan stödjas med att motiven avseende incestbestämmelserna i propositionen alltid hänvisar till flickans position som brottsoffer. Dessutom anges det i doktrin att relationer mellan mödrar och söner inte rör sig om ett utnyttjande av beroendeställning.

Anmärkningsvärt är även att homosexuella relationer inte omnämns överhuvudtaget.¹⁰⁴

5.2 Sammanfattande slutsatser

Lagförändringarna som företas under studerad period föranses delvis av en förändrad syn på brottet och brottsoffret. Definitionen av incest som ett syndfullt brott på 1800-talet utvecklas under 1900-talet till ett sexuellt övergrepp som orsakas av ett asocialt beteende.

Under 1900-talet förlorar släktskapsrelationerna delvis betydelse och det börjar till viss del handla om de maktrelationer som finns mellan barn och föräldrar eller andra vårdnadshavare. Men trots att den religiösa kopplingen till straffrätten inte längre görs gällande under 1900-talet synes släktskap fortfarande ha betydelse.

Ett könsperspektiv som inte fanns i den tidigare diskursen kan utkristalliseras i 1937 års lagändring på grund av att ett identifierat brottsoffer saknades i 1864 års SL. Detta tyder enligt min mening på att strukturer kring kön, brottsoffer och förövare levt kvar sedan 1800-talet och talar emot en förändrad syn under 1900-talet. På grund av den dominerande straffrättsvetenskapen under 1900-talet fanns förövarens sociala omständigheter i fokus i utredningen från 1935. Detta kan ge indikationer på ett försök att ursäkta förövaren, vilket skulle förminska övergreppets betydelse och öka barnets skuld.

Synen på brottsoffret och brottet har enligt min mening genomgått en radikal förändring under studerad tidsperiod. Trots att en identifiering av ett brottsoffer sker är lagstiftningen och synen på brottsoffret 1937 onyanserad. Vid närmare läsning av 1800-talets straffbestämmelser tycks den tidens värderingar och strukturer ha satt sina spår i lagstiftningen ungefär 130 år senare. Synen på mannens sexualitet som okontrollerbar och som överordnad i en samhällsstruktur återfinns även 1937. Är det så att vår

---

¹⁰⁴ Prop. 1937:187, s. 77.

lagstiftning än idag påverkas av föreställningar om kön och dess egenskaper samt position? En medvetenhet och kunskap om vår rättshistoria är väsentlig för att ärligt kunna besvara denna frågeställning.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Lagtext

1734 års lag, missgärningsbalk, I: *Sveriges rikets lag: gillad och antagen på riksdagen år 1734*, Rättshistoriskt bibliotek, band 37, Rönnells antikvariat [distributör], Stockholm, 1984

SFS 1864:11 Kungl. Maj:ts förordning om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall

SFS 1890:33 Lag angående ändring i vissa delar av Strafflagen

SFS 1937:242 Lag om ändring i vissa delar av Strafflagen

Propositioner

Förslag till Allmän Criminallag, Stockholm, 1832

Prop.1862:37 Förslag till straff-lag

Prop.1937:187 Förslag till lag om ändring av vissa delar av Strafflagen

Lagutskottsbetänkanden

Lagutskottets betänkande 1862/63:35, Betänkande i anledning af dels Kongl. Maj:ts nådiga Proposition med förslag till ny Straff-Lag, dels ock enskilda motioner rörande brottmålslagstiftningen [Citeras: Lagutskottets betänkande 1862/63:35]

Statens offentliga utredningar

SOU 1935:68 Förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen

SOU 1976:9 Sexuella övergrepp

Övrigt

Utlåtande i anledning af anmärkningar wid förslaget till Allmän Criminallag af Lagcommitteen, andra upplagan, Stockholm, 1840 [Citeras: Utlåtande i anledning av Allmän Criminallag]

Litteratur

Bergenheim, Åsa, "*-kan ej för otukt fällas-*": om vetenskapens och det svenska rättsväsendets förhållningssätt till incest och sexuella övergrepp mot barn under perioden 1850-1910, Univ., Umeå, 1998

Bergenheim, Åsa: "Övergrepp, önskningar eller fantasier: synen på incest och sexuella övergrepp mot barn ur ett idéhistoriskt perspektiv", I: *Idéhistoria i norr*, 1998 [Citeras: Bergenheim, 1998, Övergrepp, önskningar eller fantasier]

Bergenheim, Åsa, *Brottet, offret och förövaren: vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*, Carlsson, Stockholm, 2005

Carlén, Rickard, *Kommentar över strafflagen*, P.A. Nordstedt och söner, Stockholm, 1866

Häthén, Christian, *Straffrättsvetenskap och kriminalpolitik: de europeiska straffteorierna och deras betydelse för svensk strafflagstiftning 1906-1931: tre studier*, Lund Univ. Press, Lund, 1990

Häthén, Christian, *Stat och straff: rättshistoriska perspektiv*, 2, [uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014

Kinberg, Olof, Inghe, Gunnar & Riemer, Svend, *Incestproblemet i Sverige*, Natur och kultur, Stockholm, 1943

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

Liliequist, Jonas, *Brott, synd och straff: tidelagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet*, Univ., Umeå, 1992

Lindstedt Cronberg, Marie: "Incest- från brott mot Gud till brott mot barn inom familjen", I: *Offer för brott*, Nordic Academic Press, 2002

Munktell, Henrik, *Brott och straff i svensk rättsutveckling*, Geber, Stockholm, 1943

Musson, Anthony & Stebbings, Chantal (red.), *Making legal history [Elektronisk resurs]: approaches and methodologies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012. Hämtad: [2015-01-02]

Ohlander, Ann-Sofie, *Kärlek, död och frihet: historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige*, Norstedt, Stockholm, 1985

Sondén, Torsten: "Förslaget till ändringar i strafflagens 18 kapitel", I:
Nordisk kriminalistisk årsbok; De nordiska kriminalistföreningars årsbok,
1936

Stjernberg, Nils, *Kommentar till strafflagen kap. 17-18*, Almqvist &
Wiksell, Uppsala, 1922